

QUO VADIS INDUSTRIA ROMÂNEASCĂ DE APĂRARE

Dr.ec. Lucian IVAN

Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București

La data de 19 martie 2019, forurile de conducere ale Uniunii Europene au aprobat programe consistente aferente perioadei 2019-2020, în valoare totală de peste 500 de milioane de euro, care au rolul de a asigura cofinanțarea proiectelor dezvoltate de industria de apărare din statele membre ale UE.

Totodată, începând cu anul 2021, urmează să fie lansat Fondul European de Apărare, un program inovativ și competitiv pentru industria de apărare, care va contribui, în mod substanțial, la autonomia strategică și militară a Uniunii Europene. Aceste eforturi financiare, fără precedent pentru industria de apărare a statelor membre ale UE, se înscriu în cadrul eforturilor conjugate de a apăra cetățenii europeni de eventuale acțiuni ostile ale anumitor entități statale și nestatale.

Având în vedere aceste oportunități investiționale consistente, România trebuie să fie pregătită pentru a coopera cu marile companii europene din industria de apărare, pentru a dezvolta proiecte viabile, care sunt eligibile a fi finanțate prin Fondul European de Apărare. De asemenea, o prioritate a industriei românești de apărare trebuie să fie creșterea substanțială a investițiilor în domeniul cercetării, un rezultat imediat fiind creșterea competitivității produselor realizate și, implicit, creșterea volumului exporturilor de echipamente militare pe piețele de profil.

Având în vedere aceste obiective, companiile românești ce activează în sectorul de apărare este necesar să investească sume considerabile în domeniul cercetării, pentru a dezvolta produse și tehnologii militare performante, care să permită dezvoltarea acestui domeniu de interes strategic pentru România. Altă oportunitate pentru industria de apărare românească o constituie asigurarea facilităților necesare pentru producerea de echipamente și tehnologii militare la standarde NATO, acestea urmând să fie utilizate de armata română.

În acest context, industria românească de apărare urmează să facă față unor mari provocări în viitor, oportunitatea majoră și avantajul strategic fiind constituit de relația specială cu partenerii NATO și UE, în special parteneriatul strategic cu SUA.

Conform angajamentelor asumate, la nivel politic și militar, Guvernul României va investi, în următorii ani, în sectorul de apărare, 2% din PIB, o mare parte din acest procent (peste 20%) urmând să fie alocat produselor ce înglobează tehnologii avansate, majoritatea urmând să fie importate din state membre ale UE și ale NATO, precum și de pe piața autohtonă de profil.

Cuvinte-cheie: industria de apărare, produse militare, tehnologie, Fondul European de Apărare, cercetare.

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice – PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

La nivel mondial, se remarcă trecerea de la războiul „clasic”, în care se cunosc cu certitudine forțele implicate în cadrul conflictului militar, la războiul hibrid, care induce provocări majore la nivel securitar, având în vedere specificitatea acestuia. Războiul hibrid este caracterizat de componenta de agresiune la nivel informațional și de gradul ridicat de impredictibilitate al acțiunilor desfășurate de adversar, aspect ce induce amenințări complexe caracterizate prin asimetrie.

Amenințările complexe și non-liniare specifice războiului hibrid au efecte directe la nivelul cerințelor operaționale ale industriei de apărare, fiind necesar să se realizeze adaptarea rapidă și continuă a acestui sector economic strategic la riscurile și amenințările induse de agresiunile de tip non-convențional. În acest context, un accent important este indus de acțiunile ilegale și agresive ale Federației Ruse, care au afectat structura geopolitică și geostrategică din vecinătatea României.

În acest context geostrategic deosebit de imprevizibil, NATO, UE și România trebuie să ia în considerare creșterea continuă a forțelor militare aparținând Federației Ruse în regiunea extinsă a Mării Negre, în special după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea și acțiunile agresive de natură hibridă ale acestui stat în Ucraina.

Totodată, ambițiile Kremlinului în domeniul militar sunt reflectate de Doctrina Gherasimov 2.0, care a fost lansată la începutul anului 2019 de șeful Statului Major al Armatei Federației Ruse și care constă în schimbarea priorităților industriei rusești de apărare, în sensul dezvoltării de sisteme moderne de armament care să facă față oricăror provocări de natură securitară. Obiectivele declarate ale Federației Ruse constau în anihilarea capacităților defensive ale NATO, inclusiv a elementelor scutului antirachetă din România (Deveselu), aspect ce trebuie analizat cu atenție de experții din domeniul militar, pentru a reacționa oportun și de a contracara eficient aceste intenții agresive.

Din datele exprimate public de oficialii ruși, până în anul 2025, Federația Rusă intenționează să producă 30 de nave moderne de luptă pentru dotarea flotei militare din Marea Neagră, efortul financiar fiind consistent (peste două miliarde USD). Acest aspect confirmă prioritățile strategice ale Moscovei, care intenționează să investească sume consistente în modernizarea capacităților militare pentru a putea realiza operații în zona proximității Mării Negre, una dintre țintele vizate, în mod explicit, fiind România.

Totodată, după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea, au fost dislocate în această zonă forțe aeriene care testează, din ce în ce mai des, capacitatea de reacție

a forțelor NATO, prin încălcarea frecventă a spațiului aerian al statelor membre ale NATO din această regiune, în special cel al României. De asemenea, în Peninsula Crimeea au fost dislocate sisteme moderne de rachete care sunt capabile să lovească ținte din state membre ale NATO, fiind vizate, în special, România, Bulgaria și Turcia.

În contextul intervenției militare a Federației Ruse în Siria, flota militară din Marea Neagră deține o importanță strategică deosebită pentru operațiunile din estul Mării Mediterane, respectiv pentru susținerea forțelor expediționare ruse, având în vedere faptul că infrastructura militară din Peninsula Crimeea a fost importantă pentru susținerea din punct de vedere logistic a bazei de la Tartus, din Siria.

Având în vedere aceste noi provocări de natură asimetrică, Armata României a demarat un proces important de planificare a achizițiilor sale, plecând de la premisa că „apărarea începe acasă”. Această abordare modernă și eficientă a fost apreciată de partenerii din NATO, având în vedere faptul că, în situația unei agresiuni armate, primele forțe utilizate în cadrul conflictului vor fi cele naționale, până în momentul sosirii trupelor Alianței pentru apărarea partenerilor, conform prevederile articolului 5 din Tratatul NATO.

La nivelul NATO, în actualul context securitar mondial și regional, rolul României este extrem de important din punct de vedere strategic și apreciat ca avanpost de observație (senzori de detecție, culegere de informații), avanpost logistic (interoperabilitate cu trupele și echipamentele pre-poziționate ale NATO) și de apărare timpurie (sisteme de reacție rapidă capabile să anihileze atacurile hibride, asimetrice, cibernetice).

CARACTERISTICILE PIEȚEI ROMÂNEȘTI DE ARMAMENT

Înainte de Revoluția din anul 1989, industria românească de apărare deținea aproximativ 100 de întreprinderi în care își desfășurau activitatea circa 130.000 de angajați, iar exporturile de armament depășeau cifra de 800 de milioane USD, țara noastră fiind în primele 10 state exportatoare de echipamente militare.

După reorganizările succesive survenite în ultimii 30 de ani, în prezent, mai funcționează 22 de întreprinderi cu capital integral de stat, dintre care 15 aparțin CN ROMARM SA, companie națională subordonată Ministerului Economiei, iar industria privată de securitate este reprezentată de 17 companii. Dispariția a mai mult de 50% din facilitățile producătoare de armament se datorează, în special, pierderii piețelor tradiționale pentru echipamentele militare furnizate de acestea, precum și a gestionării defectuoase a acestora, inclusiv pe fondul lipsei de flexibilitate și adaptare la cerințele pieței internaționale de armament. O altă caracteristică a industriei românești de apărare este reprezentată de continuarea producției de armament tip Est, trecerea către sistemele compatibile NATO realizându-se la mult timp după intrarea țării noastre în Alianța Nord-Atlantică, în anul 2004.

Din analiza datelor economice disponibile public, rezultă faptul că segmentul care aparține exclusiv statului român are nevoie de o evaluare obiectivă a potențialului de dezvoltare și de o restructurare care să fie bazată exclusiv pe o analiză economică obiectivă și coerentă, fără ingerințe de natură politică sau sindicală. În prezent, există companii care sunt la limita falimentului, în special din cauza lipsa comenzilor, dar sunt anumite companii care au contracte consistente la export, însă nu pot să îndeplinească cerințele solicitate de clienți, având în vedere lipsa personalului calificat și tehnologiile depășite care nu permit creșterea corespunzătoare a producției.

Totodată, unele companii care desfășoară activități similare ar trebui să fuzioneze, însă există tentația conducerii acestor companii de a menține consiliile de administrație unde un procent important dintre membri sunt desemnați exclusiv pe criterii subiective, ca o recompensă pentru servicii de natură arbitrară și care nu dețin pregătirea profesională și tehnică necesară pentru a lua decizii care să vină în sprijinul întreprinderilor respective. Pe lângă aceste aspecte, un factor foarte important în procesul decizional de menținere a situației de fapt este reprezentat de sindicatele din industria de apărare, care se opun reorganizării pe criterii de eficiență a anumitor companii care nu mai au perspective reale de redresare din punct de vedere economic. Sindicatele din industria de apărare trebuie să constituie un factor important pentru redresarea acesteia, acestea având rolul de a semnală proactiv anumite disfuncții de la nivelul entităților componente, iar factorii decidenți au obligația de a analiza solicitările acestora și de a lua măsuri adecvate care să fie fundamentate din punct de vedere economic. De asemenea, la nivel guvernamental trebuie demarate programe de reconversie profesională, inclusiv pe palierul antreprenorial, pentru personalul care urmează să fie disponibilizat, concomitent cu măsuri de natură fiscală care să încurajeze dezvoltarea de noi afaceri pentru reducerea presiunii factorului social.

Un alt factor care contribuie la ineficiența economică a industriei autohtone de apărare constă în inexistența tehnologiilor moderne de producție, echipamentele militare și armamentul fiind fabricate, în prezent, cu tehnologii dezvoltate preponderent în perioada 1960-1980, fiind asimilat în special know-how de proveniență sovietică, aspect ce se reflectă negativ asupra calității și competitivității produselor militare, în special pe piața externă. În prezent, piața externă de armament se dezvoltă într-un ritm accelerat, marile companii din domeniu investind sume importante în dezvoltarea de tehnologii moderne adaptate cerințelor beneficiarilor cu potențial de pe piețele emergente, în special din Orientul Mijlociu și Asia.

Un alt aspect care conduce la ineficiența unei părți importante a industriei autohtone de apărare a constat în subfinanțarea cronică a bugetului apărării timp de mai mulți ani, precum și lipsa de predictibilitate a cheltuielilor alocate

înzestrării armatei române, concomitent cu scăderea sumelor puse la dispoziție pentru antrenarea corespunzătoare a personalului militar. Un alt domeniu foarte important a constat în asigurarea mentenanței produselor militare care a fost afectată de redistribuirea resurselor financiare spre alte domenii, fapt ce a afectat inclusiv componenta privată a industriei de apărare, care a pierdut comenzile pentru executarea mentenanței pentru anumite produse militare, cu repercusiuni la nivelul stabilității financiare a acestor companii. Mentenanța produselor importate și utilizate de Forțele Armate Române este necesar să fie menționată în contractele de off-set, iar aceste operațiuni să fie realizate în țara noastră de către companii autohtone care să colaboreze cu entitățile exportatoare, inclusiv prin preluarea de know-how de la acestea. Prin realizarea acestui parteneriat se va realiza transferul tehnologic către companiile românești, inclusiv în ceea ce privește managementul și modul de gestionare modern a unei afaceri în domeniul apărării.

Mentținerea la un nivel acceptabil a industriei românești de apărare s-a datorat exporturilor de armament, care au evoluat astfel: 2010 – 163 de milioane USD, 2011 – 180,8 milioane USD, 2012 – 106,1 milioane USD, 2013 – 235,1 milioane USD, 2014 – 211,3 milioane USD, 2015 – 176,6 milioane USD, 2016 – 186,1 milioane USD.

Cu toate că cifrele privind exporturile de armament s-au situat la un nivel acceptabil, în multe situații au existat cazuri de comenzi care nu au fost onorate la timp, pe fondul utilizării de tehnologii depășite moral și fizic, precum și a lipsei acute de personal specializat. Lipsa de personal specializat se datorează îmbătrânirii acestuia și a pensionărilor anticipate, dar și a migrației forței de muncă înalt calificate spre sectorul privat non-militar. Pentru rezolvarea acestei probleme este necesar să se revizuiască politica de personal la nivelul companiilor din cadrul industriei românești de apărare, inclusiv prin modificarea modului în care se realizează motivarea angajaților și promovarea pe funcții de conducere, exclusiv pe baza criteriilor de profesionalism și meritocrație. În acest context, trebuie eliminate criteriile subiective de promovare a personalului, iar la nivelul managementului companiilor trebuie realizată selecția exclusiv pe criterii obiective, pe baza unui contract de mandat de maximum patru ani. În aceste contracte trebuie stipulate, în mod explicit, obiectivele care trebuie atinse, măsurabile și cuantificabile, pentru a putea fi monitorizate periodic de către membrii Consiliului de Administrație și să se poată lua măsuri corective, în timp real, în scopul eficientizării activităților desfășurate la nivelul companiilor.

Din punctul de vedere al tehnologiilor depășite fizic și moral, acest aspect se datorează, în principal, lipsei unei strategii coerente, susținute prin politici de stat, de re tehnologizare a sectorului industriei de apărare, care să includă componenta investițională pe bază de eficiență economică. Pe termen mediu și lung, se poate anticipa, în condițiile persistenței acestor disfuncționalități, o limitare a exporturilor

românești de armament și, implicit, intrarea în insolvență sau chiar faliment a anumitor companii de pe piața de profil. Pentru evitarea acestui scenariu este necesar să se înțeleagă de către factorii decidenți la nivel guvernamental rolul pe care industria de apărare îl joacă în dezvoltarea tehnologică a societății, în ansamblu, având în vedere faptul că anumite tehnologii militare pot fi adaptate inclusiv pentru industria civilă, iar rezultatele cercetării științifice din domeniul militar pot contribui la dezvoltarea tehnologică a României. În acest context, trebuie definite relațiile dintre industria de apărare și mediul academic și de cercetare, în sensul că anumite proiecte care sunt considerate strategice pot fi dezvoltate în parteneriat public-privat, inclusiv prin atragerea de fonduri externe nerambursabile prin Fondul European de Apărare.

Acest aspect poate fi corelat cu faptul că, în ultima perioadă, România a alocat resurse financiare scăzute către sectorul cercetare-dezvoltare din industria de armament, realizările din acest domeniu fiind datorate, în mare parte, factorului uman care, fiind pasionat de activitatea desfășurată (motivare intrinsecă), acceptă să creeze și să inoveze într-un sistem neperformant și care nu induce factori motivaționali de natură financiară pentru personalul acestor companii.

În acest context, la data de 29 februarie 2019, federațiile sindicale reprezentative din industria de armament au solicitat Administrației Prezidențiale sprijin pentru realizarea unui centru de cercetare al industriei de apărare, care să concentreze capacitățile de cercetare-dezvoltare, capabile să asigure accesul la fondurile europene¹. Aceste propuneri importante pentru securitatea națională și cu impact în plan economic și social au fost înaintate Guvernului României, Ministerului Economiei și Ministerului Apărării Naționale², pentru a analiza oportunitatea acestora în contextul economic și social actual. Această propunere este apreciată ca fiind viabilă de către sindicate, însă prezintă dezavantajele specifice centralizării activității de cercetare și dezvoltare, cu efecte în planul conducerii a acestei entități.

Din punct de vedere organizațional, varianta optimă poate consta în dezvoltarea și consolidarea relațiilor de cooperare dintre institutele de cercetare existente cu mediul academic de profil, precum și aplicarea în comun la proiecte finanțate din fonduri UE, inclusiv prin accesarea sumelor ce vor fi puse la dispoziție prin crearea, de către Uniunea Europeană, a unor noi instrumente moderne de finanțare (ex. Fondul European de Apărare).

Pentru accesarea acestor instrumente financiare este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare și institutele de cercetare militare să-și adapteze politicile

¹ <https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/21714/se-urmareste-realizarea-unui-centru-de-cercetari-al-industriei-de-aparare-inclusiv-prin-accesare-de-fonduri-europene>, accesat la data de 25.10.2019.

² <https://www.libertatea.ro/stiri/sindicalistii-din-industria-de-aparare-au-mers-la-cotroceni-2559266>, accesat la data de 25.10.2019.

proprii pentru a realiza parteneriate cu companii puternice din spațiul comunitar, cu scopul de a maximiza șansele de a accesa resurse financiare consistente care să contribuie la modernizarea industriei naționale de apărare.

Datele statistice disponibile în mediul on-line relevă faptul că, „în anul 2015, bugetul Ministerului Apărării Naționale alocat pentru cercetare&dezvoltare a fost de 2,67 milioane de lei (aproximativ 670.000 USD), în anul 2016, 1,15 milioane de lei, iar în anul 2017, aproximativ 1,2 milioane de lei, în timp ce state din proximitatea României, precum Serbia, investesc anual circa 3 milioane USD”³. Nivelul investițiilor în domeniul cercetării militare reflectă interesul factorilor guvernamentali cu privire la apărarea teritoriului național de o eventuală agresiune externă, precum și gradul de dezvoltare tehnologică a societății per ansamblu, având în vedere faptul că tehnologiile militare induc efecte pozitive inclusiv la nivelul dezvoltării României.

Dacă, până în anul 2017, era invocată lipsa resurselor materiale, prin alocarea a 2% din PIB cheltuielilor militare, aspect care a fost asumat la nivel politic prin încheierea unui acord între toate formațiunile politice cu reprezentare parlamentară, acest motiv nu mai poate fi invocat în momentul de față. Problema principală constă, în prezent, în modul în care sunt alocate aceste fonduri pe capitole bugetare, în funcție de prioritățile identificate la nivel național. În prezent, la nivelul Ministerului Apărării Naționale se remarcă un interes relativ scăzut pentru cercetarea militară, atitudine care va determina întârzierea unor proiecte consistente de cercetare, cu impact final asupra înzestrării Armatei României cu echipamente militare moderne, asupra industriei de profil și a exporturilor de armament. Achiziționarea de echipament militar modern de pe piețele externe poate constitui o soluție viabilă doar pe termen scurt, având în vedere costurile foarte mari ale acestora, precum și mentenanța acestor echipamente pe termen lung, pe fondul lipsei de expertiză tehnică autohtonă. O oportunitate importantă pentru industria românească de apărare poate fi transferul de know-how de la companiile exportatoare către cele autohtone, în sensul realizării mentenanței de către entități românești, prin extinderea parteneriatelor strategice cu conternele mari din spațiul euroatlantic.

Un alt aspect de interes îl constituie cooperarea deficitară și neconsistentă între Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Economiei, pe fondul neabordării unor teme comune de cercetare și de finanțare, în comun, a unor programe relevante pe palierul securității naționale. Această disfuncție de comunicare se reflectă, în mod direct, la nivelul industriei de apărare, având în vedere faptul că multe companii aparțin de Ministerul Economiei, prin intermediul CN ROMARM SA, iar beneficiarii acestor produse sunt unitățile militare ale Ministerului Apărării Naționale.

³ <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>, accesat la data de 25.10.2019.

Pentru a putea depăși această sincopă de natură instituțională este necesar să se realizeze un parteneriat real între cele două ministere, inclusiv prin realizarea unei comunicări directe pe toate palierele manageriale. Acest aspect poate fi surmontat prin comunicarea aspectelor de natură strategică între cei doi miniștri, inclusiv prin implicarea, în acest domeniu extrem de important, a prim-ministrului Guvernului României și a aparatului de lucru al acestuia.

Un rol important pentru accelerarea cooperării în domeniul industriei de apărare îl are Consiliul Suprem de Apărare a Țării, organism unde sunt prezenți toți actorii relevanți care pot contribui la dezvoltarea industriei de apărare. Sub coordonarea Administrației Prezidențiale și a Guvernului României pot fi adoptate politici coerente pe termen mediu și lung care pot să-și dovedească utilitatea în redresarea industriei naționale de apărare.

De asemenea, specialiștii în domeniu apreciază că este necesară intensificarea cooperării între sectorul de stat și cel privat în domeniul cercetării și dezvoltării de produse și tehnologii militare, inclusiv prin implicarea activă a Guvernului și a Parlamentului, care au rolul de a crea cadrul legislativ și politicile publice necesare sprijinirii concrete a acestui demers. În prezent, la nivelul industriei private de apărare se investesc sume importante în proiecte subsumate domeniului de cercetare cu aplicabilitate în sectorul militar, fondurile alocate fiind mult mai mari decât finanțarea de la bugetul de stat. Un exemplu relevant este constituit de investițiile private pentru dezvoltarea de sisteme militare de zbor fără pilot sau în zona dezvoltării de software specializat pentru sistemele de comunicații militare. De altfel, România dispune de un potențial remarcabil în zona IT&C, aspect ce poate fi valorificat de sectorul de apărare, inclusiv prin atribuirea de teme de cercetare în domeniul militar, care pot fi valorificate inclusiv pe piața externă de armament, obținându-se în acest fel sume importante care pot fi reinvestite în industria de apărare.

Cu toate acestea, în anul 2019, conform declarațiilor ministrului economiei, „industria de apărare beneficiază de un buget de 10 ori mai mare decât bugetul de execuție din anul precedent, fiind dezvoltat un proiect mult mai mare în care sunt legate lanțurile valorice”⁴. Acest aspect este foarte important, având în vedere faptul că, prin realizarea conexărilor între lanțurile valorice, se evită blocajele financiare, cu efecte pozitive la nivelul finanțării proiectelor relevante și realizării la timp a plăților curente (ex. plata utilităților, plata salariilor).

Un alt aspect important constă în comasarea unităților productive care au același profil de activitate, în scopul evitării redundanțelor pe piața de profil, precum și a eficientizării actului de management. Un exemplu, în acest sens, îl constituie

⁴ <https://www.investingromania.com/ro/stiri/stiri-agerpres/b-d-l-u-industria-de-ap-rare-are-de-10-ori-bugetul-de-execu-ie-de-anul-trecut>, accesat la data de 25.10.2019.

comasarea Fabricii de pulberi de la Făgăraș cu Pirochim Victoria, Guvernul României alocând, conform declarațiilor ministrului economiei, suma de 173 de milioane de lei.

Un alt deziderat asumat la nivelul Ministerului Economiei constă în realizarea unor proiecte de modernizare a facilităților de producție de la Cugir și Sadu. Trebuie menționat faptul că, în prezent, uzina de la Cugir are asigurate exporturi de arme pe destinația SUA de aproximativ 25 de milioane de euro, iar pentru derularea acestor contracte importante sunt necesare investiții consistente în creșterea nivelului de producție, atât la nivel cantitativ, cât, mai ales, calitativ.

De asemenea, există preocupări pentru a dezvolta relațiile cu compania italiană de arme Beretta, existând intenția ca la Plopeni să fie produsă arma ARX 160 și o armă mai mică pentru trupele speciale pe calibru NATO. În acest context, oficialul român a menționat faptul că, „*sub 10% din ce produce industria autohtonă de apărare, este achiziționată de Armata României, pe când la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, media este de aproximativ 70%, în Franța procentul fiind de 100%*”³. Acest aspect trebuie analizat din perspectiva politicii de înzestrare a Armatei României, care are obligația de a respecta standardele NATO, iar marile proiecte de înzestrare, conform legislației naționale, trebuie câștigate printr-un proces transparent de licitație publică. Pentru a putea accesa fondurile alocate domeniului de apărare, este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare să-și analizeze potențialul de a realiza produse necesare forțelor armate, inclusiv prin posibilitatea de a participa la aceste licitații în cadrul unor parteneriate economice care să includă actori relevanți de pe piața de armament de pe spațiul nord-atlantic. Trebuie avut în vedere faptul că Armata Română are obligația asumată în cadrul NATO de a se dota cu mijloace moderne care cuprind echipamente și sisteme de apărare de ultimă generație pe care industria autohtonă de apărare nu este capabilă, în prezent, să le ofere. În acest context, singura soluție pentru accesarea unei importante părți a fondurilor alocate de la bugetul de stat pentru achiziționarea de echipamente și sisteme militare este de a utiliza la maximum contractele de off-set prin care companiile care livrează produse militare României să fie obligate să investească o parte din sumele obținute în urma atribuirii contractelor în industria autohtonă de profil.

Totodată, strategia de dezvoltare a industriei naționale de apărare trebuie să țină cont de faptul că piața căreia i se adresează este rezultatul unor cerințe determinate de riscurile și amenințările potențiale, precum și de misiunile asumate de statul român la nivelul NATO (componenta expediționară, informații, avertizare timpurie). În acest context, este necesar ca managerii companiilor din industria națională de apărare să-și adapteze permanent politicile de dezvoltare economică, luând în calcul tendințele de pe piața de armament la nivel național și internațional. În acest sens, ar fi utilă investirea unor fonduri în realizarea de analize de piață complexe

care să ofere managerilor cele mai bune soluții economice și investiționale, care să satisfacă cerințele de pe piața internă, precum și cele de pe piețele emergente aflate în continuă dezvoltare.

În momentul de față, Armata României are asigurate fonduri consistente de la bugetul de stat, inclusiv pentru înzestrare, având în vedere nivelul constant de minimum 2% din PIB pentru următorii 10 ani. Totodată, a fost agreată susținerea planificării bugetare multianuale a cheltuielilor militare, pentru asigurarea predictibilității politicii de înzestrare a Armatei României cu tehnică modernă de luptă, precum și dezvoltarea unor proiecte de cooperare între industria națională de apărare și companii de profil din alte state.

Totodată, Armata Română a alocat aproximativ 23% pentru achizițiile de tehnică de luptă din bugetul alocat Ministerului Apărării Naționale, cu perspectiva atingerii în viitor a 40%, aspect ce se încadrează în recomandarea NATO ca partea de înzestrare să nu fie mai mică de 20% din totalul fondurilor alocate cheltuielilor militare.

În acest context, entitățile din cadrul industriei autohtone de apărare pot să își previzioneze bugetele în funcție de cerințele operaționale ale Armatei României, inclusiv luând în calcul potențialul de export pe piețele externe de profil. În fapt, „*motorul*” dezvoltării industriei românești de profil îl poate constitui exporturile de echipamente militare și de armament pe piața externă, însă trebuie să se țină cont de evoluțiile de pe aceste piețe, respectiv de cererea de echipamente militare ale statelor care dispun de resurse financiare consistente și care investesc masiv în schimbarea tehnicii militare.

Astfel, analizând exporturile pe piețele de profil din anul 2018, pe baza datelor furnizate în mod public de Departamentul de Control ANCEX din cadrul Ministerului Afacerilor Externe (www.ancex.ro), primii 10 clienți de armament ai României erau: „*Statele Unite ale Americii – 72,31 milioane euro; Bulgaria – 27,76 milioane euro; Tunisia – 23,77 milioane euro; Israel – 22,43 milioane euro; Arabia Saudită – 7,83 milioane euro; Elveția – 6,24 milioane euro; Afganistan – 4,67 milioane euro; Republica Cehă – 4,12 milioane euro; Marea Britanie – 3,94 milioane euro; Guineea – 3,66 milioane euro*”⁵.

Analizând aceste date, putem spune că exporturile românești de produse militare acoperă cele mai relevante piețe internaționale, dar, luând în considerare produsele exportate de companiile românești, acestea conțin tehnologii învechite (fiind produse cu tehnologii din anii '60-'80), încă bazându-se pe licențele sovietice. Referitor la licențele de armament de tip sovietic, Federația Rusă a atenționat România, în mod repetat, în cadrul forurilor internaționale de profil, asupra faptului că licențele achiziționate pe perioada Războiului Rece au expirat, fiind necesară

⁵ www.ancex.ro, accesat la data de 25.10.2019.

o nouă negociere a termenilor privind licențele de producție sau a renunțării producerii unor astfel de arme.

Totodată, din analiza acestui clasament putem remarca faptul că România a pierdut piețe tradiționale importante din Africa și Orientul Mijlociu. În acest context, este necesar să se realizeze o analiză corectă și complexă privind cauzele obiective și subiective care au condus la pierderea acestor piețe internaționale și să se restabilească legăturile necesare pentru recâștigarea acestora, inclusiv prin implicarea activă a ministerelor de resort, respectiv Ministerul Economiei, Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Afacerilor Externe.

Având în vedere aspectele menționate anterior, putem afirma că aceste exporturi pe destinațiile menționate nu sunt viabile din punct de vedere economic pe termen lung, în lipsa unor programe viabile și analize pertinente, care să contribuie la modernizarea echipamentelor și armamentelor produse de către companiile din industria națională de apărare. Luând în considerare cererea crescută de armament modern pe piața externă de profil, creșterea exporturilor de armament românesc poate fi realizată prin cooperarea cu companii de profil, inclusiv prin realizarea de companii mixte sau privatizarea întreprinderilor de stat prin atragerea de organizații economice cu mare putere financiară din statele membre ale UE și ale NATO.

DISFUNȚII SISTEMICE LA NIVELUL INDUSTRIEI DE APĂRARE

Pe baza analizei realizate la nivelul industriei autohtone de apărare au fost identificate anumite disfuncții sistemice care se reflectă, în mod direct, în profitabilitatea acestui domeniu de interes strategic național, respectiv:

a. Diferența majoră a nivelului tehnologic dintre companiile românești din industria de apărare și competitorii externi

Pentru a face față acestei diferențe de natură tehnologică, este necesar să fie identificate anumite oportunități pentru produsele românești pe piața internațională de profil, care să conducă la creșterea exporturilor de armament, concomitent cu realizarea de parteneriate cu anumite companii de profil care să sprijine procesul de realizare, în parteneriat, a unor produse apte să înglobeze tehnologii de vârf. Acest ultim aspect va permite transferul de know-how către companiile românești de profil, care vor beneficia de acest avantaj tehnologic pentru consolidarea afacerilor realizate în parteneriat cu marile companii de pe piața internațională de armament. Totodată, transferul de know-how va permite specializarea personalului care lucrează în industria de apărare cu cele mai noi tehnologii existente pe piață, concomitent cu eficientizarea modului de derulare a activităților de producție (ex. noi fluxuri tehnologice).

b. Resurse umane care nu mai corespund cerințelor tehnologice actuale

Problematika resurselor umane poate fi surmontată prin asigurarea de stimulente financiare personalului care activează în industria de apărare, inclusiv prin măsuri de natură fiscală, similare cu cele acordate personalului care lucrează în industria IT. Aceste facilități de natură fiscală pot fi justificate în fața forurilor europene, prin caracterul strategic al industriei de apărare, argumentul fiind creșterea mijloacelor de apărare ale Uniunii Europene prin dinamizarea acestui sector de activitate la nivel național. Pe termen lung, este necesar să se reducă personalul care desfășoară operațiuni tehnologice periculoase (ex. personalul din cadrul fabricilor de explozivi), prin automatizarea acestor produse tehnologice, concomitent cu alocarea resursei umane disponibilizate către alte activități în cadrul companiei.

c. Exportul de produse care înglobează tehnologii învechite

În baza analizei datelor puse la dispoziție pe website-ul Departamentului de Control ANCEX (www.ancex.ro), exporturile românești de armament se află, în ultima perioadă, pe un trend ascendent, însă, pe baza analizei structurii exporturilor pe categorii de armament, România exportă echipamente militare depășite din punct de vedere moral. Acest aspect va conduce, pe termen mediu și lung, la limitări în cifrele de afaceri obținute de companiile exportatoare, având în vedere dinamica accentuată de pe piața internațională de armament.

d. Lipsa unui mecanism coerent de finanțare a unor programe multianuale de înzestrare

În prezent, deși în ultima perioadă au fost dispuse măsuri la nivelul Ministerului Apărării Naționale pentru conceperea unor programe multianuale de înzestrare, nu se cunosc cu exactitate sumele alocate pentru fiecare program în parte, aspect ce afectează deopotrivă atât industria de stat, cât și pe cea cu capital mixt sau privat. Pentru a desfășura activități economice profitabile, este necesar să existe o transparență contextualizată, în sensul informării corecte a entităților economice din cadrul sectorului național de apărare cu privire la oportunitățile investiționale ce pot fi generate de punerea în aplicare a programelor majore de înzestrare a Forțelor Armate Române.

e. Întocmirea deficitară a caietelor de sarcini pentru proiectele majore de înzestrare a Armatei Române

Conform datelor furnizate de The New Strategy Center, „*practica unor cerințe operaționale prea ambițioase sau lipsite de realism, în raport cu resursele existente, a făcut ca, în final, armata să fie dotată cu produse excesiv de scumpe,*

iar interoperabilitatea produselor să fie discutabilă”⁶. Pentru rezolvarea acestei deficiențe, este necesar ca, în cadrul caietelor de sarcini, să se specifice strict cerințele operaționale necesare pentru desfășurarea misiunilor asumate de Armata României la nivel național și în contextul celor desfășurate de NATO. În ceea ce privește interoperabilitatea, este necesar să se realizeze analize coerente care să permită stabilirea cerințelor operaționale pentru a asigura compatibilitatea cu echipamentele militare deținute de celelalte state membre ale NATO, cu scopul de a acționa coerent și coordonat în cazul unui conflict armat provocat de un stat terț.

f. Subfinanțarea cronică a cercetării militare din fonduri bugetare și dificultăți în cooperarea sector public-sector privat, neexistând o strategie coerentă interinstituțională care să determine dezvoltarea domeniului cercetare-dezvoltare în domeniul analizat

COOPERAREA LA NIVEL INTERNAȚIONAL ÎN DOMENIUL APĂRĂRII

Pentru modernizarea și eficientizarea industriei naționale de apărare și asigurarea sustenabilității acesteia pe termen mediu și lung, sunt necesare măsuri de cooperare cu marile companii din domeniul industriei de apărare, în special cu cele din spațiul euroatlantic. Cooperarea cu marile companii de profil de pe plan mondial aduce beneficii concrete industriei autohtone de apărare prin transferul de know-how, pregătirea personalului la standarde tehnologice înalte, precum și realizarea de afaceri pe teritoriul național, prin transferarea unor facilități de producție în țara noastră.

În acest context, pentru facilitarea cooperării internaționale, în opinia specialiștilor din domeniu, este necesar să se ia în considerare următorul set minimal de măsuri care să conducă la atingerea acestui obiectiv strategic:

- Participarea activă a României în cadrul proiectelor multinaționale, inclusiv prin accesarea fondurilor europene disponibile prin mecanismele de finanțare ale UE, în cooperare cu parteneri puternici din state membre ale UE și ale NATO, inclusiv prin dezvoltarea unor capacități defensive, în corelare cu nevoile de apărare ale teritoriului național.
- Promovarea activă a conceptului de Smart Defence la nivelul Balcanilor de Vest și în vecinătatea estică a României, inclusiv prin dezvoltarea de capacități ce pot avea clienți pe piața regională de profil. Într-o zonă caracterizată prin creșterea sentimentului naționalist și exacerbarea orgoliilor naționaliste, o astfel de inițiativă a României ar contribui la consolidarea strategică a profilului țării noastre de partener serios și credibil, inclusiv la nivelul NATO și al UE.

- Dezvoltarea de parteneriate strategice cu statele din vecinătatea României (ex. Balcanii de Vest, Ucraina, Republica Moldova), în scopul producerii și comercializării de produse militare destinate acestei piețe emergente, concomitent cu creșterea gradului de securitate la nivel regional, inclusiv prin accesarea de fonduri nerambursabile UE.
- Realizarea/consolidarea de parteneriate cu state din regiunea Orientului Mijlociu și Asia, care dispun de resurse importante destinate achiziționării de tehnică de luptă modernă, având în vedere imaginea pozitivă a țării noastre în aceste regiuni unde au existat, anterior anului 1989, parteneriate consistente ce priveau livrarea de armament.
- Participarea constantă a companiilor din industria autohtonă de apărare la principalele târguri și expoziții de profil organizate la nivel internațional, în scopul diversificării portofoliului de clienți și de penetrare a piețelor de profil aflate în expansiune economică.

O oportunitate deosebită pentru industria românească de profil este Fondul de Apărare European, care va promova capacitățile de apărare din statele membre ale UE, iar în acest context. Comisia Europeană a publicat nouă apeluri de ofertă pentru anul 2019 și 12 apeluri pentru 2020, acoperind domenii prioritare în toate domeniile (aerian, sol, mare, cibernetic și spațiu).

Spre exemplu, 80 de milioane de euro sunt dedicați pentru a facilita operațiile, protecția și mobilitatea forțelor militare (ex. dezvoltarea capacităților de detecție NBCR și sisteme de drone). Alte 182 de milioane de euro vor fi alocați pentru a analiza situația privind sectorul cibernetic și apărarea, 71 de milioane de euro pentru a suporta modernizarea următoarei generații de capacități de lovire a țintelor, 27 de milioane de euro pentru a sprijini soluții privind inteligența artificială, realitatea virtuală și tehnologia cibernetică, 100 de milioane de euro pentru a dezvolta proiectul Eurodrone – un proiect foarte important pentru autonomia de apărare europeană și 37 de milioane de euro pentru sprijinirea proiectului ESSOR privind comunicațiile militare sigure și interoperabile.

Pentru a obține fonduri relevante din cadrul acestui mecanism de finanțare european, industria românească de apărare trebuie să se adapteze rapid pentru a acoperi aceste domenii relevante sus-menționate. Din analiza structurii industriei românești de apărare este critic să se încheie parteneriate cu actori relevanți pe piața internațională, luând în considerare lipsa de expertiză în anumite domenii de activitate.

Fondul European de Apărare concentrează eforturile sale financiare pentru a dezvolta instrumente și mecanisme comprehensive pentru „războiul viitorului”, caracterizat prin acțiuni non-cinetice, de tip hibrid și care implică produse și tehnologii performante.

⁶ <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>, accesat la data de 25.10.2019.

PROPUNERI DE MĂSURI LA NIVEL NAȚIONAL

În opinia experților The New Strategy Center, pentru a realiza dezvoltarea industriei românești de apărare sunt necesare măsuri proactive la nivel național, acestea urmând a fi susținute de cele dispuse la nivel internațional, respectiv:

- „Realizarea unei evaluări comprehensive a industriei autohtone de apărare, în scopul privatizării companiilor de stat din industria de securitate, inclusiv prin comasarea unor întreprinderi cu același profil de activitate (ex. 2016 – fuzionarea întreprinderilor din Făgăraș și Victoria, prin realizarea unei singure entități pentru producția de pulberi și explozibili).
- Analiza oportunității trecerii în coordonarea Ministerului Apărării Naționale a întreprinderilor pe care statul consideră necesar să le mențină sub controlul său. Principalul argument în favoarea acestei soluții constă în faptul că această instituție este principalul beneficiar al industriei de apărare.
- Eliminarea duplicării demersurilor de export de armament, având în vedere faptul că, în multe situații, ROMARM și ROMTEHNICA s-au concurat pentru obținerea unor contracte pe piața externă, iar câștigătorul acestora a fost o companie terță din alt stat.
- Realizarea unor programe investiționale consistente în domeniul cercetare-dezvoltare, inclusiv prin consolidarea cooperării între instituțiile din cadrul Sistemului Național de Securitate și companiile de stat și private ce activează în acest domeniu.
- Conceptualizarea și dezvoltarea unui Program național de cercetare-dezvoltare în domeniul apărării, concomitent cu actualizarea cadrului legislativ care să permită realizarea de investiții private în domeniul cercetării și dezvoltării, având garanția că rezultatul final, validat în cadrul testărilor specifice, va conduce la proiecte naționale finanțate de către stat.
- Dezvoltarea de parteneriate public-private cu parteneri ai industriei de apărare din țară și din străinătate, în special din state membre ale NATO și UE, precum și crearea condițiilor necesare derulării unor contracte de offset avantajoase în achiziționarea/modernizarea de tehnică militară.
- Derularea de investiții consistente în capacități cu dublă utilizare – civilă și militară.
- Adoptarea unei politici de impunere a unor standarde tehnologice comune în activitățile de producție, cercetare-dezvoltare și achiziții.
- Configurarea unei entități dedicate apărării cibernetice, care să acționeze coerent și integrat ca răspuns la o agresiune de natură informatică asupra elementelor de infrastructură critică națională sau de tip militar”.

CONCLUZII

În perioada următoare, industria românească de apărare are un potențial extraordinar de dezvoltare, având în vedere poziția geostrategică în flancul sud-estic al NATO. În același timp, industria autohtonă de apărare este bine cunoscută pe anumite piețe emergente de profil, fiind posibilă creșterea exporturilor în anumite state ce dețin potențial financiar.

Luând în calcul anumite restricții la exportul de produse și tehnologii militare este necesar să se ia anumite măsuri pentru a respecta toate tratatele internaționale în domeniul exporturilor de produse și tehnologii militare, inclusiv regimul embargourilor. România este stat membru al Aranjamentului de la Wassenaar și respectă toate reglementările UE în domeniul controlului exporturilor de produse și tehnologii militare, fiind lider regional în acest domeniu.

Industria românească de apărare se confruntă cu probleme de natură sistemică, acestea nepermițându-i dezvoltarea acestui sector deosebit de sensibil să performeze la potențialul său real. În acest context, este necesar să se investească în mod consistent în sectorul cercetare-dezvoltare, concomitent cu extinderea parteneriatelor strategice cu companii relevante din spațiul euroatlantic, care să contribuie la asimilarea de către industria românească de profil a tehnologiilor moderne.

De asemenea, un factor important îl constituie achiziționarea de armament și echipamente militare de către Forțele Armate Române, în prezent gradul de absorbție fiind de aproximativ 10%, cu mult sub media de la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene (70%). Procesul de achiziție al Forțelor Armate Române trebuie să țină cont de noile amenințări care provin din Est, inclusiv a celor de natură hibridă.

WEBGRAFIE:

1. www.ancex.ro.
2. <https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/21714/se-urmareste-realizarea-unui-centru-de-cercetari-al-industriei-de-aparare-inclusiv-prin-accesare-de-fonduri-europene;>
3. <https://www.investingromania.com/ro/stiri/stiri-agerpres/b-d-l-u-industria-de-aparare-are-de-10-ori-bugetul-de-execu-ie-de-anul-trecut;>
4. <https://www.libertatea.ro/stiri/sindicalistii-din-industria-de-aparare-au-mers-la-cotroceni-2559266;>
5. <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>.